

Komplementer terápiás gyógymódok megítélése a perioperatív ellátásban dolgozó egészségügyi szakdolgozók között

Soós Sándor Árpád dr.¹ ■ Jeszenői Norbert dr.^{3, 4}
Darvas Katalin dr.^{1, 2} ■ Harsányi László dr.¹

Semmelweis Egyetem, Általános Orvostudományi Kar, ¹I. Sebészeti Klinika,

²Aneszteziológiai és Intenzív Terápiás Klinika, Budapest

³Eötvös Loránd Tudományegyetem, Genetikai Tanszék, Budapest

⁴MTA-NAP B Molekuláris Neuroendokrinológiai Kutatócsoport, Élettani Intézet, Szentágotthai Kutatóközpont, Idegtudományi Központ Pécsi Tudományegyetem, Pécs

Bevezetés: Magyarországon az egészségügyi szakdolgozók viszonyulása a komplementer terápiás gyógymódokhoz még nem vizsgált téma. *Célkitűzés:* Célunk volt felmérni a Semmelweis Egyetem hat, perioperatív ellátást végző klinikáján az egészségügyi szakdolgozók ismeretét és véleményét a természetgyógyászat kapcsolatban. *Módszer:* Anonim, papíralapú kérdőíves felmérést végeztünk. 82%-os válaszadási arány mellett összesen 119 kérdőív adatait dolgoztuk fel leíró statisztikai elemzéssel és χ^2 -próbával. *Eredmények:* A válaszadók mindössze 25,2%-a tartotta eléggé tájékozottnak magát, 68,1%-uk érdeklődött és 60,5%-uk tanultna a természetgyógyászatról. A napi munka során 70,6%-uk szívesen alkalmazna komplementer terápiás gyógymódokat, szignifikánsan gyakrabban azok, akik saját betegség esetén is igénybe veszik e gyógymódokat ($p = 0,0027$). A legnépszerűbb gyógymódok a homeopátia, az alternatív masszázs- és mozgásterápia, az akupunktúra és a manuálterápia voltak. *Következtetés:* A nemzetközi szakirodalommal egyezően idehaza is a vizsgálatunkban felmért szakdolgozók nyitottak és érdeklődőek a természetgyógyászat kapcsolatban. Orv. Hetil., 2017, 158(10), 368–375.

Kulcsszavak: ápolók, sebészet, integratív orvoslás

Attitudes, knowledge and use of complementary and alternative medicine among perioperative healthcare professionals

Introduction: Perioperative healthcare professionals' attitudes towards non-conventional treatments have not been explored in Hungary yet. *Aim:* Our goal was to survey healthcare professionals' attitude and knowledge towards naturopathy in six clinics of the Semmelweis University that provide perioperative care. *Method:* An anonymous, paper-based questionnaire was used. With an 82% response rate, the data was gained from 119 questionnaires and was processed using statistical analysis and chi-squared test. *Results:* Only 25.2% of those surveyed considered themselves to be well-informed in this field. 68.1% of the participants had an interest in naturopathy and 60.5% would have liked to learn about naturopathy. 70.6% would be willing to use non-conventional treatments in their daily work, predominantly those who have used these methods in the case of their own illness, $p = 0.0027$. The most popular treatment methods included homeopathy, alternative massage and movement therapy, acupuncture and manual therapy. *Conclusion:* As anticipated based on international literature in this field, those Hungarian healthcare professionals who took part in our survey showed openness and interest towards naturopathy.

Keywords: nurses, surgery, integrative medicine

Soós, S. Á., Jeszenői, N., Darvas, K., Harsányi, L. [Attitudes, knowledge and use of complementary and alternative medicine among perioperative healthcare professionals]. Orv. Hetil., 2017, 158(10), 368–375.

(Beérkezett: 2016. november 11.; elfogadva: 2016. december 28.)

Rövidítések

ASA = American Society of Anesthesiologists; CAM = complementary and alternative medicine; CI = konfidenciaintervallum; EBM = evidence-based medicine; ENKK = Egészségügyi Nyilvántartási és Képzési Központ; OR = odds ratio; PONV = posztoperatív hányinger és hányás

A Magyar Tudományos Akadémia Orvosi Tudományok Osztálya által 2004-ben és 2010-ben kiadott állásfoglalás szerint: „A komplementer és alternatív medicina kifejezés azokat a gyógyító és diagnosztikus eljárásokat foglalja össze, amelyek nem részei a hagyományos, konvencionális, nyugati orvostudománynak” [1]. Jogszabályilag e módszereket a 40/1997. (III. 5.) kormányrendelet definiálja mint olyan egészségügyi tevékenységet, „amely a konvencionális gyógyítási módszereket kiegészíti, meghatározott esetekben helyettesíti”. E módszerek eltérő szemléletmódját az 1997. évi CLIV., egészségügyről szóló törvény így írja le: „A nem konvencionális eljárások az egészség és betegség eltérő szemléletén, a konvencionális, természet-tudományosan megalapozott eljárásoktól eltérő megközelítésből eredő módszereken alapulnak.” Cikkünkben a hazai, elfogadott megnevezéseknek megfelelően a „komplementer”, „nem konvencionális” és „természetgyógyászati” megnevezéseket szinonimaként alkalmazzuk.

A komplementer terápiás gyógymódok (CAM) világszerte népszerű és gyakran használt módszerek [2–5]. Ezeknek az alkalmazása értelmezhető az egészségtudatosság egyik jeleként, azonban a jelenség óvatosságra is int: gyaníthatóan egyre több kórházba kerülő, akár kritikus állapotú beteg vesz igénybe ilyen gyógymódokat, amiről az esetek többségében nem számol be kezelőorvosának [6]. Nem hagyható ez a tendencia figyelmen kívül a perioperatív ellátásban sem, amikor a különböző kezelések, elsősorban a gyógynövény-terápia nem várt és nehezen kiszámítható interakciói a szokásosnál is nagyobb jelentőséggel bírnak [7–9]. Figyelemre méltó, hogy az American Society of Anesthesiologists által egy betegek számára kiadott tájékoztató arra figyelmeztet, hogy a lehetséges interakciók miatt a tervezett műtétek előtt két héttel a páciensek ne alkalmazzanak fitoterápiát [10].

A betegek a legtöbbit az ápolószeméllyel vannak kapcsolatban ellátásuk során, így a növekvő igényekre tekintettel fontos lenne az egészségügyi szakdolgozók képzésében is helyet adni a komplementer terápiás gyógymódok legalább alapszintű ismeretének, hiszen ennek hiányában a témában tájékozott betegekkel szemben egyenlőtlen helyzetben vannak, s kommunikációjuk is kárt szenvedhet. Különös jelentőséget adnak ennek a megközelítésnek azok a közlések, amelyek szerint fejlettebb egészségügyi kultúrával rendelkező rendszerekben a nővérek az átlagnál magasabb arányban használnak természetgyógyászati termékeket, tehát kifejezetten nyitottak a témára [11–13].

A szakirodalmi áttekintés során nem találtunk Magyarországon végzett, a perioperatív ellátásban dolgozó

egészségügyi szakdolgozók között készült felmérést a komplementer terápiás gyógymódok ismeretéről. Felmérésünket ennek a hiányosságnak a pótlására terveztük.

Módszer

Célunk volt egy olyan vizsgálat elkészítése, amely felméri, milyen tudás birtokában vannak és milyen attitűddel rendelkeznek a perioperatív ellátásban dolgozó egészségügyi szakdolgozók a komplementer terápiás gyógymódokkal kapcsolatban.

Minta

A felmérést a Semmelweis Egyetem műtéti ellátással foglalkozó klinikáin végeztük, anonim, papíralapú kérdőíves vizsgálat formájában 2014. október–2015. december között. A kérdőívet az I. Sebészeti Klinika, a Transzplantációs és Sebészeti Klinika, az Aneszteziológiai és Intenzív Terápiás Klinika, az Urológiai Klinika, a Fül-Orr-Gégészeti és Fej-Nyaksebészeti Klinika, illetve az Ortopédiai Klinika szakdolgozói töltötték ki. A kiosztott 145 kérdőívből 119-et kaptunk vissza, a válaszadási arány 82%-os volt.

A kérdőív

A kérdőívet tematikusan építettük fel, három fő részre osztva. Az első rész a szociodemográfiai paramétereket mérte fel: a kérdések az életkor, a munkában eltöltött évek és a végzettség-képzettség felmérésére vonatkoztak. A második részben eldöntendő kérdések vizsgálták az ápolók viszonyulását a komplementer terápiás gyógymódokhoz: kulcsfontosságú az érdeklődés, a tanulási kedv és a komplementer terápiás gyógymódok alkalmazása személyes és szakmai életükben. A harmadik részben két kitöltendő táblázat szerepelt. Az első a Magyarországon nem konvencionális gyógymódok értékelését vizsgálta öt választható kategória alapján. A második az ápolók természetgyógyászattal kapcsolatos attitűdjét, a véleményüket meghatározó tényezőket vizsgálta.

Statisztikai elemzés

Az adatfeldolgozást az SPSS 20-as verziójával készítettük. A szociodemográfiai adatokat leíró statisztikával vizsgáltuk. Az ismeretek és attitűdök összefüggéseinek elemzéséhez Pearson-féle χ^2 -próbat használtunk. Szignifikánsnak a $p < 0,05$ szintet fogadtuk el.

Etikai engedély

A vizsgálatot a Semmelweis Egyetem Regionális, Intézményi Tudományos és Kutatásetikai Bizottság engedélyezte (SE TUKEB 142/2015). A kutatást a Helsinki Deklaráció elveinek megfelelően végeztük.

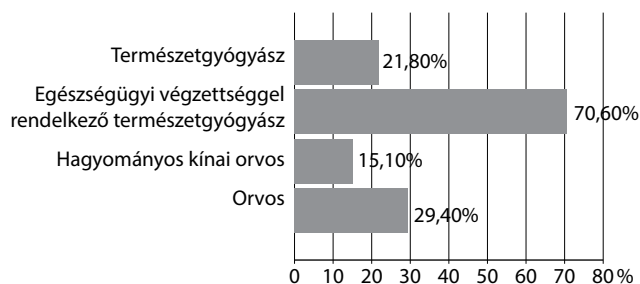
1. táblázat | Demográfiai adatok, illetve a kitöltők viszonyulása a komplementer terápiás gyógymódokhoz (n = 119 és %)

Életkor	41,8 év (SD 7,713)
Munkatapasztalat	21,5 év (SD 8,825)
Érdeklődik a CAM iránt	381 fő érdeklődő (68,1%) 34 fő közömbös (28,6%) 4 fő elutasító (3,4%)
Elegendő ismerettel rendelkezik a CAM-ről véleménye szerint	30 (25,2%)
Szívesen tanulna CAM-t	72 (60,5%)
Ismer megbízható természetgyógyászt, akit ajánlana betegeinek	30 (25,2%)
Vett már igénybe CAM-t ő vagy családtagja	66 (55,5%)
Fontosnak tartja, hogy tudjon a betegek CAM-használatáról	98 (82,4%)
Rákérdez a betegeknél a CAM használatára	45 (37,8%)
Van természetgyógyász végzettsége	7 (5,9%)
Alkalmazott már a munka során CAM-t	20 (16,8%)
Alkalmazna a jövőben a munka során CAM-t	84 (70,6%)
Támogatná az integratív medicina bevezetését	95 (79,8%)

Eredmények

A kérdőívet 119 szakdolgozó, a megszólítottak 82%-a töltötte ki. A CAM ismeretével, alkalmazásával és a tanulási kedvvel kapcsolatos válaszokat az *1. táblázatban* mutatjuk be.

A kitöltők nagy munkatapasztalattal rendelkeztek, átlagosan több mint 21 éve dolgoztak az egészségügyben. A komplementer medicina iránt a kitöltők több mint kétharmada érdeklődő volt, 5,9%-uk természetgyógyászati végzettséggel is rendelkezett. A szakdolgozók több mint fele állította, ő vagy családtagjai vettek már igénybe

1. ábra | Az egészségügyi szakdolgozók véleménye a komplementer terápiás gyógymódok alkalmazójának minimálisan szükséges képzettségéről

komplementer terápiás gyógymódokat. Kiemelendő, hogy ők azok tehát, akik már kipróbáltak alternatív gyógymódokat, akik szignifikánsan nagyobb eséllyel alkalmaznák ezeket a módszereket a klinikai gyakorlatban is ($p = 0,0027$, 95%-os CI 1,5067–7,8998, OR: 3,45).

A komplementer gyógymódok alkalmazásával kapcsolatban a szakdolgozók döntő többsége egészségügyi végzettséghez, kisebb részük orvosi diplomához kötné e módszerek alkalmazását (*1. ábra*).

A vizsgálatban az MTA idézett állásfoglalásában szereplő, illetve az ENKK mint hivatalos képzési rendszer keretei között tanulható komplementer terápiás gyógymódok ismeretére és megítélésére kérdeztünk rá (*2. táblázat*). A legkevésbé ismert komplementer terápiás gyógymód a neurálterápia, a szakdolgozók 71,4%-a nem hallott még erről a módszerről. A homeopátiát értékelték a legtöbben (26,9%) tudományosan nem megalapozott módszernek, míg az akupunktúrát és az alternatív mozgás- és masszázsterápiát vélték a legtöbben (62–63%) tudományosan megalapozott nem konvencionális gyógymódnak. Saját betegség esetén a homeopátiát vették igénybe legtöbben (22,7%), míg a napi gyakorlatban az alternatív mozgás- és masszázsterápiát, valamint az akupresszúrát alkalmazták (2,5–3,4%). A hatályos jogi szabályozás szerint akupunktúrát, homeopátiát, neurálterápiát és gerincoszlopot is érintő manuálterápiát csak

2. táblázat | A komplementer terápiás gyógymódok értékelése (n = 119 és %)

	Nem ismeri	Nem tartja meg-alapozott módszernek	Megalapozott módszernek tartja	Igénybe veszi betegség esetén	Alkalmazza a gyógyításban
Akupunktúra	19 (16%)	9 (7,6%)	75 (63%)	16 (13,4%)	Nem volt választható opció (lásd szöveg)
Homeopátia	13 (10,9%)	32 (26,9%)	47 (39,5%)	27 (22,7%)	
Neurálterápia	85 (71,4%)	12 (10,1%)	17 (14,3%)	5 (4,2%)	
Manuálterápia	49 (41,2%)	19 (16%)	38 (31,9%)	13 (10,9%)	
Fitoterápia	43 (36,1%)	18 (15,1%)	42 (35,3%)	14 (11,8%)	2 (1,7%)
Alternatív mozgás- és masszázsterápia	16 (13,4%)	8 (6,7%)	74 (62,2%)	17 (14,3%)	4 (3,4%)
Reflexológia	26 (21,8%)	16 (13,4%)	62 (52,1%)	13 (10,9%)	2 (1,7%)
Kineziológia	43 (36,1%)	21 (17,6%)	44 (37%)	9 (7,6%)	2 (1,7%)
Akupresszúra	31 (26,1%)	20 (16,8%)	55 (46,2%)	10 (8,4%)	3 (2,5%)
Fülakupunktúra	29 (24,4%)	25 (21%)	54 (45,4%)	11 (9,2%)	0

orvos végezhet, így e módszerek esetében az „alkalmazom a gyógyításban” nem volt választható válasz [14].

A felmérés fontos témája volt, hogy a szakdolgozók komplementer terápiás gyógymódokkal kapcsolatos véleményét milyen szempontok alakítják (3. táblázat). Leginkább a tudományos evidenciák, a saját vagy családjuk tapasztalata és a képzési lehetőségek, míg legkevésbé a média és a kollégák véleménye határozta meg.

Megvizsgáltuk, hogy a szakdolgozók természetgyógyászzal kapcsolatos tanulási kedvét mely tényezők befolyásolhatják. A tanulási kedv és az életkor kapcsolatát tekintve, 10 éves bontásban vizsgálva, a korcsoportok között nem volt szignifikáns különbség (4. táblázat). Nem találtunk szignifikáns összefüggést a szakdolgozók végzettsége és tanulási kedvük között sem (5. táblázat).

3. táblázat | A szakdolgozók véleményét meghatározó tényezők (n = 119 és %)

	Jelentős szerepet játszik	Kismértékben befolyásolja	Nem befolyásolja
Tudományos evidenciák	81 (68,1%)	22 (18,5%)	16 (13,4%)
Kollégák véleménye	31 (26,1%)	57 (47,9%)	31 (26,1%)
Saját vagy családtagjai tapasztalata	76 (63,9%)	32 (26,9%)	11 (9,2%)
Média	15 (12,6%)	43 (36,1%)	61 (51,3%)
Több képzési lehetőség	61 (51,3%)	32 (26,9%)	26 (21,8%)

4. táblázat | A szakdolgozók életkora és a komplementer terápiás gyógymódokkal kapcsolatos tanulási kedv összefüggése (n = 119 és %)

Életkor (év)	Tanulna	Nem tanulna	Összesen	Szignifikancia
20–29	2 (1,7%)	4 (3,4%)	6 (5,0%)	–
30–39	23 (19,3%)	18 (15,1%)	41 (34,5%)	0,475139
40–49	32 (26,9%)	18 (15,1%)	50 (42,0%)	0,507122
50–59	13 (10,9%)	6 (5,0%)	19 (16,0%)	0,442419
60–69	2 (1,7%)	1 (0,8%)	3 (2,5%)	–

5. táblázat | A szakdolgozók képzettsége és a komplementer terápiás gyógymódokkal kapcsolatos tanulási kedv összefüggése (n=119 és %)

Képzettség	Tanulna	Nem tanulna	Összesen	Szignifikancia
Egészségügyi szakiskola	5 (4,2%)	4 (3,4%)	9 (7,6%)	–
OKJ-s ápoló	34 (28,6%)	26 (21,8%)	60 (50,4%)	0,386476
Aneszteziológus szakasszisztens	12 (10,1%)	9 (7,6%)	21 (17,6%)	0,729034
Diplomás ápoló	21 (17,6%)	8 (6,7%)	29 (24,4%)	0,131052

Megbeszélés

Egészségügyi szakdolgozók között számos felmérés készült a komplementer terápiás gyógymódok megítélésével kapcsolatban a világ több országában, de Magyarországon ezzel a témával, legjobb tudásunk szerint, még nem foglalkoztak.

Vizsgálatunk korlátai

Felmérésünknek több korlátja is volt. Először: bár több egyetemi klinika szakdolgozóit bevontuk, minthogy csak a Semmelweis Egyetem dolgozói voltak kitöltőink, monocentrikus a vizsgálat. Másrészt több műtéti szakmát – különféle megfontolások után, tudatosan – kihagytunk a felmérésből (például gyermeksebészet, szülészet-nőgyógyászat), főként speciális beteganyaguk és ebből fakadóan az eltérő és speciális ismeretek igénye miatt. Harmadsorban: bár az esetszámunk alkalmas statisztikai következtetések levonására, több kitöltővel adataink még reprezentatívabbak lettek volna.

Attitűd és ismeretek

Vizsgálatunkban talán a legfontosabb kérdés a komplementer terápiás gyógymódokkal kapcsolatos attitűd és ismeretek felmérése. Alapvető probléma, hogy az egészségügyi dolgozók, orvosok és ápolók egyaránt limitált ismeretekkel rendelkeznek a természetgyógyászati módszerekről, így a jól informált betegekkel a témáról való kommunikáció is kárt szenvedhet [15]. Bár a szakdolgozók pozitív attitűddel rendelkeznek, ismereteik hiányosak a természetgyógyászzal kapcsolatban [16,17]. Egy ausztrál felmérés szerint az ápolók 59%-a pozitívan viszonyul a nem konvencionális gyógymódokhoz, 32,6%-uk közömbös, mindössze 7,2%-uk elutasító ezzel kapcsolatban. A képzés hiányosságára mutat rá, hogy a szakdolgozók 7,8%-a saját bevallása szerint nem ismeri, 52,5%-uk pedig csekély ismerettel rendelkezik ezekről a módszerekről [18]. Egy koreai orvosok és ápolók attitűdjét összehasonlító tanulmány szerint az ápolók 72,7%-a, az orvosok 57,1%-a volt pozitív attitűddel a természetgyógyászzal kapcsolatban, továbbá a nővérek 67,7%-a, míg az orvosok mindössze 38,8%-a tartotta hatékonynak e módszereket [19].

Hazai viszonylatban a családorvosok 17,5%-a, a sebészek 15,7%-a, az aneszteziológusok 10,9%-a, míg jelen felmérésben a szakdolgozók 25,2%-a értékelte magát elég tájékozottnak a komplementer terápiás gyógymódokkal kapcsolatban. E felmérések szerint a sebészek 49,4%-a, az aneszteziológusok 54,3%-a, a szakdolgozók 68,1%-a érdeklődőnek tartotta magát a természetgyógyászzal kapcsolatban [20, 21]. Elmondható tehát, hogy az ápolók Magyarországon is érdeklődőbbek a nem konvencionális gyógyászat iránt az orvosoknál, ám ugyanúgy kevés információval bírnak annak mikéntjéről.

A komplementer terápiás gyógymódok ajánlása és igénybevétele

Megvizsgáltuk, hogy az egészségügyi szakdolgozók ajánlanák-e betegeknek a nem konvencionális gyógymódokat, illetve saját maguk igénybe vesznek-e ilyen módszereket. Egy dán felmérés szerint tumoros betegekkel dolgozó ápolók 32%-a ajánlotta a betegeknek az alternatív gyógymódok használatát, a klinikai munka során 20%-uk használta is ezeket, és 53%-uk ki is próbált valamilyen természetgyógyászati módszert [22]. Az Egyesült Királyságban készült felmérés szerint az ápolók 74%-a ajánlotta a CAM-módszereket, és 80%-uk vett már igénybe ilyen módszereket saját panasz esetén [23]. Koreában a szakdolgozók 44,5%-a már vett igénybe komplementer terápiás gyógymódot [24]. Felmérésünkben a válaszadók 55,5%-a – saját maga vagy családtagjai – vettek már igénybe természetgyógyászatot betegség vagy panasz esetén. A felmérték és családtagjaik a különféle típusú természetgyógyászati eljárásokat nagyon eltérő – 4,2–22,7%-os – gyakorisággal vették igénybe. Vizsgálatunkból arra nem derülhetett fény, hogy az eljárások közül melyeket és miért preferálták; arra az ellentmondásra pedig jelenleg végképp nincs magyarázatunk, hogy miért épp a saját maguk által is tudományosan legkevésbé megalapozottnak tartott homeopátiát alkalmazták a legtöbben (a válaszadók 22,7%-a). Ennek a feltűnő ellentmondásnak az okait kiegészítő vizsgálat tárhatná fel.

Tanulási kedv és klinikai alkalmazás

Fontos kérdésnek tartottuk, hogy a pozitív attitűd és érdeklődés társul-e tanulási kedvvel, ezt milyen tényezők befolyásolják, illetve a szakdolgozók alkalmaznának-e ilyen módszereket megfelelő képzettség esetén. A komplementer terápiás gyógymódokkal kapcsolatos pozitív attitűd betegek és orvosok között is jellemzően kapcsolható a fiatal és középkorú, magasan képzett hölgyekhez [25–28]. Svédországban az egészségügyi dolgozók 55,8%-a tanulna szívesen CAM-t [29]. Egy hongkongi felmérés alapján a nővérek 93,6%-a tanulni szeretne a természetgyógyászati módszerekről, és 71,9%-uk szerint a nem konvencionális gyógyászatot integrálni kellene a nyugati típusú orvoslásba [30]. Egy koreai vizsgálat szerint a szakdolgozók 32,3%-a tanult már valamilyen CAM-módszert, 6,5%-uk használt is ilyet a napi gyakorlatban [31]. Felmérésünkben a szakdolgozók 60,5%-a szívesen tanulna komplementer terápiás gyógymódokat. A tanulási kedvet az életkor vagy a végzettség foka nem befolyásolta. A válaszadók 16,8%-a alkalmazott már a napi munka során és 70,6%-uk a jövőben szívesen alkalmazna természetgyógyászatot: ennek szignifikánsan magasabb az esélye, amennyiben a szakdolgozó vagy családtagjai a személyes életükben vettek már igénybe CAM-t.

Integratív medicina

A modern és a komplementer terápiás gyógymódok kombinált használatát integratív orvoslásnak nevezzük. Ennek alkalmazása számos gyakorlati és elméleti problémát, kérdést vet fel az ápolók napi munkájában [32]. Az Egyesült Államokban végzett vizsgálatok szerint az ápolóhallgatók 82%-a támogatta az integratív medicina alkalmazását, és vizsgálták a diplomás ápolók curriculumába épített CAM-képzés hatékonyságát [33, 34]. Egy kaliforniai felmérés szerint a CAM-módszereknek fontos szerepük lehetne a nővérmunka részeként a fájdalommedzsment során, elsősorban hát-, nyak- és ízületi fájdalmak esetén. Ezt a munkát hatékonyabbá lehetne tenni a szakdolgozók CAM-mel kapcsolatos ismereteinek bővítésével, illetve ezek gyakorlati alkalmazásával [35]. Törökországban a diplomásápoló-hallgatók 57,7%-a támogatta a komplementer terápiás gyógymódok klinikai alkalmazását, míg az orvostanhallgatók mindössze 32,6%-a [36]. Saját eredményünk szerint a szakdolgozók 79,8%-a támogatná az integratív gyógyítómunka bevezetését.

Az egyes gyógymódok megítélése

Mindenekelőtt érdemes megvizsgálunk, hogy a modern nyugati orvoslás, az evidence-based medicine (EBM) követelményeinek mely módszerek felelnek meg. Számos kutatás alapján néhány komplementer és alternatív gyógymód az EBM kritériumai szerint is hatékony lehet, akár a perioperatív időszakban is. A hagyományos kínai orvoslás módszereit (akupunktúra, akupresszúra, fülakupunktúra) jó szorongásoldónak találták [37], hasznosak lehetnek intra- és posztoperatív fájdalomcsillapítás szempontjából [38–40], eredményesen megelőzhető és kezelhető e módszerekkel a posztoperatív hányinger és hányás [41]. A homeopátiás szereket több tanulmány vizsgálta, elsősorban ortopédiai műtétek utáni fájdalomcsillapítás szempontjából, ám nem találták a készítményeket effektív analgetikumnak, bár a posztoperatív duzzanatot csökkenthetik [42, 43]. A manuálterápiát hasznosnak találták CABG-műtét utáni fájdalomcsillapításban és a műtét utáni légúti szövődmények megelőzésében [44, 45]. A masszázst alkalmazható a szorongás csökkentésében, segíti a posztoperatív fájdalomcsillapítást és alkalmazható az intenzív terápia során is [46–49]. A kineziológia eredményes módszer az emlőműtét utáni lymphoedema megelőzésében [50]. A gyógynövények alkalmazása a perioperatív időszakban kétélű fegyver. Egyes gyógynövények segíthetnek a posztoperatív időszakban a bélmotilitás beindulásában [51, 52], a gyömbér jól használható PONV kezelésére [53]. A perioperatív időszakban a betegek által igénybe vett gyógynövény-terápia azonban a lehetséges gyógyszer-interakciók miatt számos szövődmény kiváltó oka lehet [54]: növelhetik a vérzésveszélyt, emelhetik a vérnyomást [55], az endokrin- és elektrolit-háztartást zava-

rait idézhetik elő, potenciálisan hepatotoxicusak [56], megnyújthatják az anesztetikumok hatásidejét [57].

A komplementer gyógymódokkal kapcsolatos – erősebb vagy gyengébb – evidenciák ismeretében érdemes megvizsgálni, hogy a világ más részein hogy viszonyul az ápolószemélyzet e módszerekhez, hogy reálisan tudjuk értékelni saját eredményeinket. Egy Ausztráliában készült szakdolgozói felmérés szerint az ápolók 74%-a vett igénybe az előző egy évben saját panaszai esetén komplementer terápiás gyógymódokat, 38% alkalmazott ilyet betegek ápolása kapcsán is: a relaxáció (21,3%), aromaterápia (19,5%), masszázs (6,7%), fitoterápia (4,6%) és reflexológia (4,5%) volt a legnépszerűbb [58]. Az Egyesült Államokban, sürgősségi osztályokon dolgozó ápolók között készült felmérések szerint a szakdolgozók érdeklődtek a CAM-gyógymódok iránt és fontosnak tartanák, ha a betegellátásban elérhetőbbek lennének e gyógymódok. Nyitottak a CAM-módszerek használatára, amelyek közül elsősorban a torna- és masszázsmódszereket, relaxációt, diétákat, illetve a fitoterápiát (23,3%), kiopraktikát (18,2%), akupresszúrát (15,5%), homeopátiát (10,7%), akupunktúrát (6,7%) használták és javasolták. Fontosnak tartanák az elérhető oktatást, hiszen a betegek és a hozzátartozók is igénylik e gyógymódokat [59, 60]. Hasonló következtetésre jutottak intenzív osztályos nővérek között végzett felmérés kapcsán is [61]. A fenti tanulmányok szerint egyértelmű kapcsolat van a személyes és klinikai alkalmazás között, tehát amennyiben egy ápoló igénybe vett CAM-módszereket, szignifikánsan gyakrabban javasolta ezeket a gyógymódokat betegeinek is, amely megfelelt már ismertett eredményünknek is. Ausztráliában, intenzív osztályon dolgozó nővérek a torna- és masszázsfajtákat tartják a legelfogadhatóbb komplementer módszereknek betegeiknél [62]. Saját eredményeink szerint a legnépszerűbb és leginkább ajánlott gyógymódok a homeopátia, alternatív masszázs- és mozgásterápia, az akupunktúra és a manuálterápia voltak. A homeopátia végletes megítélésének kérdésére fentebb már utaltunk.

Következtetés

Vizsgálatunk a Semmelweis Egyetem egészségügyi szakdolgozóinak felmérésével kívánta bemutatni, hogy a perioperatív ellátásban dolgozó ápolószemélyzet milyen ismeretekkel és attitűddel rendelkezik a komplementer terápiás gyógymódokkal kapcsolatban.

Felmérésünk korlátai ellenére is úttörő, hiszen Magyarországon ilyen vizsgálat, tudomásunk szerint, még nem készült.

Eredményeink alapján elmondható, hogy bár saját értékelésük szerint kevés ismerettel rendelkeznek a természetgyógyásatról, a szakdolgozók érdeklődőek e terület iránt, szívesen bővítenék ismereteiket, bizonyos esetben alkalmaznák e módszereket, és támogatnák az integratív medicina bevezetését a betegellátásba.

Anyagi támogatás: A közlemény megírása és a kapcsolódó kutatómunka anyagi támogatásban nem részesült.

Szerzői munkamegosztás: S. S. Á.: A vizsgálat szervezése, statisztikai elemzés. A hipotézisek kidolgozásában és a kézirat megszövegezésében minden szerző egyenlő arányban vett részt. A cikk végleges változatát valameny-nyi szerző elolvasta és jóváhagyta.

Érdekltségek: A szerzőknek nincsenek érdekltségeik.

Köszönetnyilvánítás

Köszönet illeti *Gacsalmé Kovács Editet* a felmérés szervezésében nyújtott segítségéért, továbbá mindenkit, aki a kérdőív kitöltésével segítette a vizsgálat kivitelezését.

Irodalom

- [1] *Dobozy, A., Kerpel-Fronius, S., Komoly, S., et al.*: Complementary medicine – built upon the principles of evidence-based therapy. Discussed and accepted by the Medical Section of the Hungarian Academy of Sciences. [Komplementer medicina – a bizonyítékokon alapuló orvoslás elvei alapján. A Magyar Tudományos Akadémia Orvosi Tudományok Osztályának állásfoglalása.] *Orv. Hetil.*, 2011, 152(30), 1197–1204. [Hungarian]
- [2] *Eisenberg, D. M., Davis, R. B., Ettner, S. L., et al.*: Trends in alternative medicine use in the United States, 1990–1997: results of a follow-up national survey. *JAMA*, 1998, 280(18), 1569–1575.
- [3] *Ernst, E.*: Prevalence of use of complementary/alternative medicine: a systematic review. *Bull. World Health Organ.*, 2000, 78(2), 252–257.
- [4] *Horneber, M., Bueschel, G., Dennert, G., et al.*: How many cancer patients use complementary and alternative medicine: a systematic review and metaanalysis. *Integr. Cancer Ther.*, 2012, 11(3), 187–203.
- [5] *Baball, M.*: Complementary and alternative medicine usage among cardiac patients: a descriptive study. *BMC Complement. Altern. Med.*, 2015, 15, 100.
- [6] *Waterbrook, A. L., Southall, J. C., Strout, T. D., et al.*: The knowledge and usage of complementary and alternative medicine by emergency department patients and physicians. *J. Emerg. Med.*, 2010, 39(5), 569–575.
- [7] *Soós, S. Á., Jeszenői, N., Darvas, K., et al.*: Herbal medicine use by surgery patients in Hungary: a descriptive study. *BMC Complement. Altern. Med.*, 2015, 15, 358.
- [8] *Kaye, A. D., Clarke, R. C., Sabar, R., et al.*: Herbal medicines: current trends in anesthesiology practice – a hospital survey. *J. Clin. Anesth.*, 2000, 12(6), 468–471.
- [9] *Skinner, C. M., Rangasami, J.*: Preoperative use of herbal medicines: a patient survey. *Br. J. Anaesth.*, 2002, 89(5), 792–795.
- [10] *American Society of Anesthesiologists*: What you should know about your patients' use of herbal medicines. Available from: http://www.wehealny.org/services/BI_Anesthesiology/herb-Patient.pdf
- [11] *Christina, J., Abigail, W., Cuthbertson, L. A.*: Nurses' knowledge and attitudes toward complementary therapies for cancer: A review of the literature. *Asia Pac. J. Oncol. Nurs.*, 2016, 3(3), 241–251.
- [12] *DeKeyser, F. G., Bar Cohen, B., Wagner, N.*: Knowledge levels and attitudes of staff nurses in Israel towards complementary and alternative medicine. *J. Adv. Nurs.*, 2001, 36(1), 41–48.
- [13] *Leach, M. J.*: Public, nurse and medical practitioner attitude and practice of natural medicine. *Complement. Ther. Nurs. Midwifery*, 2004, 10(1), 13–21.

- [14] Decree No. 11 of 1997 (V. 28) NM of the Ministry of Welfare concerning certain fields of naturopath activity. [11/1997. (V. 28.) NM rendelet a természetgyógyászati tevékenység gyakorlásának egyes kérdéseiről.] Available from: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700011.NM [Hungarian]
- [15] *Brown, J., Cooper, E., Frankton, L., et al.*: Complementary and alternative therapies: survey of knowledge and attitudes of health professionals at a tertiary paediatric/women's care facility. *Complement Ther. Clin. Pract.*, 2007, *13*(3), 194–200.
- [16] *Chu, F. Y., Wallis, M.*: Taiwanese nurses' attitudes towards and use of complementary and alternative medicine in nursing practice: a cross-sectional survey. *Int. J. Nurs. Stud.*, 2007, *44*(8), 1371–1378.
- [17] *Chang, M. Y., Lin, H. S., Tsai, C. F.*: Student nurses' knowledge, attitude, and behavior toward chinese medicine and related factors. *J. Nurs. Res.*, 2004, *12*(2), 103–118.
- [18] *Shorofi, S. A., Arbon, P.*: Nurses' knowledge, attitudes, and professional use of complementary and alternative medicine (CAM): a survey at five metropolitan hospitals in Adelaide. *Complement. Ther. Clin. Pract.*, 2010, *16*(4), 229–234.
- [19] *Jang, E. H., Park, K. S.*: A comparative study of nurses and physicians' attitudes about complementary and alternative therapy. *J. Korean Acad. Adult Nurs.*, 2003, *15*(3), 402–410.
- [20] *Soós, S. Á., Eöry, A., Eöry, A., et al.*: Complementary and alternative medicine from the primary care physicians' viewpoint. [Nem konvencionális gyógymódok a háziorvos szemszögéből.] *Orv. Hetil.*, 2015, *156*(28), 1133–1139. [Hungarian]
- [21] *Soós, S. Á., Jeszenői, N., Darvas, K., et al.*: Complementary and alternative medicine: attitudes, knowledge and use among surgeons and anaesthesiologists in Hungary. *BMC Complement. Altern. Med.*, 2016, *16*(1), 443.
- [22] *Damkier, A., Elverdam, B., Glasdam, S., et al.*: Nurses' attitudes to the use of alternative medicine in cancer patients. *Scand. J. Caring Sci.*, 1998, *12*(2), 119–126.
- [23] *Buchan, S., Shakeel, M., Trinidade, A., et al.*: The use of complementary and alternative medicine by nurses. *Br. J. Nurs.*, 2012, *21*(11), 672–674., 676.
- [24] *Yom, Y. H., Lee, K. E.*: A comparison of the knowledge of, experience with and attitudes towards complementary and alternative medicine between nurses and patients in Korea. *J. Clin. Nurs.*, 2008, *17*(19), 2565–2572.
- [25] *Eisenberg, D. M., Kessler, R. C., Foster, C., et al.*: Unconventional medicine in the United States. Prevalence, costs, and patterns of use. *N. Engl. J. Med.*, 1993, *328*(4), 246–252.
- [26] *Lucenteforte, E., Gallo, E., Pugi, A., et al.*: Complementary and alternative drugs use among preoperative patients: a cross-sectional study in Italy. *Evid. Based Complement., Alternat. Med.*, 2012, *2012*, 527238.
- [27] *Leung, J. M., Dzankic, S., Manku, K., et al.*: The prevalence and predictors of the use of alternative medicine in presurgical patients in five California hospitals. *Anesth. Analg.*, 2001, *93*(4), 1062–1068.
- [28] *Giannelli, M., Cuttini, M., Da Frè, M., et al.*: General practitioners' knowledge and practice of complementary/alternative medicine and its relationship with life-styles: A population-based survey in Italy. *BMC Fam. Pract.*, 2007, *8*, 30.
- [29] *Bjerså, K., Stener Victorin, E., Fagevik Ölsén, M.*: Knowledge about complementary, alternative and integrative medicine (CAM) among registered health care providers in Swedish surgical care: a national survey among university hospitals. *BMC Complement. Altern. Med.*, 2012, *12*, 42.
- [30] *Holroyd, E., Zhang, A. L., Suen, L. K., et al.*: Beliefs and attitudes towards complementary medicine among registered nurses in Hong Kong. *Int. J. Nurs. Stud.*, 2008, *45*(11), 1660–1666.
- [31] *Son, H. M.*: Nurses' perceptions and experiences with complementary and alternative therapies. *J. Korean Acad. Fundam. Nurs.*, 2001, *8*(3), 314–323.
- [32] *Shuval, J.*: Nurses in alternative health care: integrating medical paradigms. *Soc. Sci. Med.*, 2006, *63*(7), 1784–1795.
- [33] *Melland, H. I., Clayburgh, T. L.*: Complementary therapies: introduction into a nursing curriculum. *Nurse Educ.*, 2000, *25*(5), 247–2550.
- [34] *Booth-Laforce, C., Scott, C. S., Heitkemper, M. M., et al.*: Complementary and Alternative Medicine (CAM) attitudes and competencies of nursing students and faculty: results of integrating CAM into the nursing curriculum. *J. Prof. Nurs.*, 2010, *26*(5), 293–300.
- [35] *Trail-Mahan, T., Mao, C. L., Bawel-Brinkley, K.*: Complementary and alternative medicine: Nurses' attitudes and knowledge. *Pain Manag. Nurs.*, 2013, *14*(4), 277–286.
- [36] *Yildirim, Y., Parlar, S., Eyigor, S., et al.*: An analysis of nursing and medical students' attitudes towards and knowledge of complementary and alternative medicine (CAM). *J. Clin. Nurs.*, 2010, *19*(7–8), 1157–1566.
- [37] *Wang, S. M., Peloquin, C., Kain, Z. N.*: The use of auricular acupuncture to reduce preoperative anxiety. *Anesth. Analg.*, 2001, *93*(5), 1178–1180
- [38] *Sun, Y., Gan, T. J., Dubose, J. W., et al.*: Acupuncture and related techniques for postoperative pain: a systematic review of randomized controlled trials. *Br. J. Anaesth.*, 2008, *101*(2), 151–1560.
- [39] *Taghavi, R., Tabasi, K. T., Mogharabian, N., et al.*: The effect of acupuncture on relieving pain after inguinal surgeries. *Korean J. Pain*, 2013, *26*(1), 46–50.
- [40] *Tsao, G. J., Messner, A. H., Seybold, J., et al.*: Intraoperative acupuncture for posttonsillectomy pain: a randomized, double-blind, placebo-controlled trial. *Laryngoscope*, 2015, *125*(8), 1972–1978.
- [41] *Holmér Pettersson, P., Wengström, Y.*: Acupuncture prior to surgery to minimise postoperative nausea and vomiting: a systematic review. *J. Clin. Nurs.*, 2012, *21*(13–14), 1799–1805.
- [42] *Barlow, T., Downham, C., Barlow, D.*: The effect of complementary therapies on post-operative pain control in ambulatory knee surgery: a systematic review. *Complement. Ther. Med.*, 2013, *21*(5), 529–534.
- [43] *Singer, S. R., Amit-Kohn, M., Weiss, S., et al.*: Traumeel S® for pain relief following hallux valgus surgery: a randomized controlled trial. *BMC Clin. Pharmacol.*, 2010, *10*, 9.
- [44] *Roncada, G.*: Effects of osteopathic treatment on pulmonary function and chronic thoracic pain after coronary artery bypass graft surgery (OstinCaRe): study protocol for a randomised controlled trial. *BMC Complement. Altern. Med.*, 2016, *16*(1), 482.
- [45] *Noll, D. R., Degenhardt, B. F., Fossum, C., et al.*: Clinical and research protocol for osteopathic manipulative treatment of elderly patients with pneumonia. *J. Am. Osteopath. Assoc.*, 2008, *108*(9), 508–516.
- [46] *Wang, H. L., Keck, J. F.*: Foot and hand massage as an intervention for postoperative pain. *Pain Manag. Nurs.*, 2004, *5*(2), 59–65.
- [47] *Hill, C. F.*: Is massage beneficial to critically ill patients in intensive care units? A critical review. *Intensive Crit. Care Nurs.*, 1993, *9*(2), 116–121.
- [48] *Boitor, M., Martorella, G., Arbour, C., et al.*: Evaluation of the preliminary effectiveness of hand massage therapy on postoperative pain of adults in the intensive care unit after cardiac surgery: a pilot randomized controlled trial. *Pain Manag. Nurs.*, 2015, *16*(3), 354–366.
- [49] *Miller, J., Dunion, A., Dunn, N., et al.*: Effect of a brief massage on pain, anxiety, and satisfaction with pain management in postoperative orthopaedic patients. *Orthop. Nurs.*, 2015, *34*(4), 227–234.
- [50] *Malicka, I., Rosseger, A., Hanuszkiewicz, J., et al.*: Kinesiology taping reduces lymphedema of the upper extremity in women

- after breast cancer treatment: a pilot study. *Prz. Menopauzalny*, 2014, 13(4), 221–226.
- [51] *Yoshikawa, K., Shimada, M., Wakabayashi, G., et al.*: Effect of Daikenchuto, a traditional Japanese herbal medicine, after total gastrectomy for gastric cancer: A multicenter, randomized, double-blind, placebo-controlled, phase II trial. *J. Am. Coll. Surg.*, 2015, 221(2), 571–578.
- [52] *Yang, B., Xu, F. Y., Sun, H. J., et al.*: Da-Cheng-Qi decoction, a traditional Chinese herbal formula, for intestinal obstruction: systematic review and meta-analysis. *Afr. J. Tradit. Complement. Altern. Med.*, 2014, 11(4), 101–119.
- [53] *Marx, W., Kiss, N., Isenring, L.*: Is ginger beneficial for nausea and vomiting? An update of the literature. *Curr. Opin. Support. Palliat. Care*, 2015, 9(2), 189–195.
- [54] *Tsen, L. C., Segal, S., Pothier, M., et al.*: Alternative medicine use in presurgical patient. *Anesthesiology*, 2000, 93(1), 148–151.
- [55] *Jalili, J., Askeroglu, U., Alleyne, B., et al.*: Herbal products that may contribute to hypertension. *Plast. Reconstr. Surg.*, 2013, 131(1), 168–173.
- [56] *Miller, L. G.*: Herbal medicinals: selected clinical considerations focusing on known or potential drug–herb interactions. *Arch. Intern. Med.*, 1998, 158(20), 2200–2211.
- [57] *Almeida, J. C., Grimsley, E. W.*: Coma from the health food store: interaction between kava and alprazolam. *Ann. Intern. Med.*, 1996, 125(11), 940–941.
- [58] *Wilkinson, J. M., Simpson, M. D.*: Personal and professional use of complementary therapies by nurses in NSW, Australia. *Complement. Ther. Nurs. Midwifery*, 2002, 8(3), 142–147.
- [59] *Tracy, M. F., Lindquist, R., Savik, K., et al.*: Use of complementary and alternative therapies: a national survey of critical care nurses. *Am. J. Crit. Care*, 2005, 14(5), 404–414.
- [60] *Lindquist, R., Tracy, M. F., Savik, K., et al.*: Regional use of complementary and alternative therapies by critical care nurses. *Crit. Care Nurse*, 2005, 25(2), 63–75.
- [61] *Tracy, M. F., Lindquist, R., Watanuki, S., et al.*: Nurse attitudes towards the use of complementary and alternative therapies in critical care. *Heart Lung*, 2003, 32(3), 197–209.
- [62] *Cooke, M., Mitchell, M., Tiralongo, E., et al.*: Complementary and alternative medicine and critical care nurses: A survey of knowledge and practices in Australia. *Aust. Crit. Care*, 2012, 25(4), 213–223.

(Soós Sándor Árpád dr.,
Budapest, Üllői út 78., 1082
e-mail: soossandormd@gmail.com)

Ellen Notbohm–Veronica Zysk

EZEREK NAGYSZERŰ ÖTLET

AUTIZMUSSEL ÉLŐ VAGY ASPERGER-SZINDRÓMÁS GYEREKEK NEVELÉSÉHEZ ÉS TANÍTÁSÁHOZ

„Ha minden iskolában és családban a könyvben szereplő ötletek kis töredékét felhasználnák, beláthatatlan lehetőségek nyílnának meg előttünk, hogy javítsuk az autizmussal vagy Asperger-szindrómával élő gyermekek életminőségét. Ez pedig csodálatos dolog!”

Dr. Temple Grandin

A könyv számtalan azonnal alkalmazható ötletet kínál szülőknek és nevelőknek az alábbi területeken:

- szenzoros integráció: fejlesztőfeladatok a szabadban és bent,
- kommunikáció: szóhasználat, hallás, vizualitás, környezet,
- viselkedés: tipikus viselkedési formák és kezelésük,
- mindennapi élet: ötletek a mindennapi szituációkhoz, a biztonság megteremtéséhez,
- szociális létezés: barátság, játék, kooperáció, érzelmek.

348 oldal, 4100 Ft
www.akademiaikiado.hu

AKADÉMIAI KIADÓ